

Titel : Mini-Samenspel: Een evaluatieonderzoek onder moeders en leidsters
Door : M.C. Vos *onder begeleiding van Drs. M.H. Daal-Evers & dr. E. Singer*
Datum : 2009

Inleiding

Ouders en kinderen staan bij Samenspel centraal. Samen gaan zij één keer per week naar een Samenspelgroep die onder leiding staat van een of meerdere Samenspelleidsters. Deze Samenspelgroepen bestaan uit maximaal acht tot tien ouders met hun kind. Mini-Samenspel is een onderdeel van de Samenspel-methodiek en richt zich op kinderen in de dreumesleeftijd, van 1 tot 2,5 jaar oud. Tijdens de bijeenkomsten wordt gewerkt aan een vijftal doelen, namelijk: opvoedingsondersteuning, ontwikkelings-stimulering, ouderbetrokkenheid, het verbeteren van de interactie tussen ouder en kind en emancipatie en empowerment. De groep wordt als een belangrijk middel gebruikt om te werken aan deze doelen.

Alle activiteiten die specifiek als doel hebben de opvoedingssituatie van kinderen te verbeteren worden vormen opvoedingsondersteuning. Samenspel beoogt tevens de balans tussen de protectieve en risicofactoren te herstellen, zodat er een positief opvoedingsklimaat ontstaat. Van belang is hierbij de in de interactie van ouders met hun kind. Er worden vier dimensies van interactie onderscheiden:

1. Emotionele ondersteuning of sensitieve responsiviteit: Het vermogen van de opvoeder om de toestand en situaties waarin het kind zich bevindt op te merken, deze te interpreteren en hier vervolgens prompt en adequaat op te reageren.
2. Respect voor de autonomie: Ouders kunnen respect voor de autonomie tonen door het kind te stimuleren om dingen zelf te doen en respect te tonen voor wat het kind doet en voor de ideeën die het kind heeft.
3. Structuren en grenzen stellen: Door structuur aan te brengen kunnen kinderen overzicht krijgen tijdens bijvoorbeeld taken en activiteiten.
4. Informatie en uitgegeven: Het is van belang dat ouders de signalen en behoeften van hun kind opmerken en dat de ouder over de geschikte informatie beschikt om hierop in te gaan en dit ook op een goede manier over kan brengen op het kind.

Methode

Het moederonderzoek richt zich op de moeders die samen met hun kind naar mini-Samenspel komen. In dit moederonderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal: 'In welke mate voldoet mini-Samenspel aan de vragen en behoeften van de moeders?'. Dit zal worden onderzocht door middel van de volgende vier onderzoeksvragen:

1. Met betrekking tot welke opvoedthema's ervaren moeders problemen?
2. Bij wie gaan de moeders op zoek naar informatie over de opvoeding en waar hebben ze het over?
3. Hoe ervaren de moeders mini-Samenspel, gemeten aan de hand van emoties?
4. Gebruiken de moeders de opvoedingsstrategieën die centraal staan binnen mini-Samenspel?

Het leidsteronderzoek richt zich op de leidsters die mini-Samenspel uitvoeren. In dit leidsteronderzoek staan de volgende hoofdvragen centraal: 'In welke mate voldoet mini-Samenspel aan de vragen en behoeften van de moeders' en 'In hoeverre geeft het praktijkboek de leidsters voldoende om de bijeenkomsten van mini-Samenspel goed vorm te kunnen geven?'. Dit zal worden onderzocht door middel van de volgende vier onderzoeksvragen:

1. Met betrekking tot welke opvoedthema's hebben de moeders volgens de leidsters vragen of behoeften aan informatie? Missen de leidsters opvoedthema's in het praktijkboek?
2. Vinden de leidsters dat het concept praktijkboek voldoende biedt om mini-Samenspel goed uit te voeren?
3. Nodigen de activiteiten de moeders en kinderen voldoende uit om samen te spelen?

4. In hoeverre wordt mini-Samenspel uitgevoerd zoals bedoeld?

Aan dit onderzoek hebben vijf instellingen deelgenomen. Tijdens een instructiebijeenkomst is het praktijkboek besproken en het onderzoek uiteengezet. Met de leidsters is afgesproken dat tijdens de bezoeken aan de groepen telkens één leidster en twee moeders geïnterviewd zouden worden. Daarnaast zou ook per bezoek één moeder worden gefilmd. De moeders zouden vooraf aan het bezoek door de leidsters worden gevraagd om mee te werken aan het onderzoek. Uiteindelijk zijn er tijdens de bijeenkomsten twintig moeders en negen leidsters geïnterviewd, daarnaast zijn er tien moeders gefilmd.

De data voor beide onderzoeken zijn verzameld door middel van semi-gestructureerde interviews en veldnotities. Daarnaast zijn de moeders geobserveerd.

Bij het samenstellen van het interview was het van belang rekening te houden met een mogelijk zwakke Nederlandse taalbeheersing van de moeders. Om te onderzoeken tot welke opvoedthema's moeders problemen ervaren zijn er negen opvoedthema's uitgekozen, waarmee moeders in aanraking komen tijdens de dreumesleeftijd. Om te zorgen dat de moeders de opvoedthema's zouden begrijpen is er per opvoedthema een kaartje met daarop een foto gemaakt. Per thema is aan de moeder een kaartje laten zien. Om te onderzoeken wat de moeders belangrijk vinden bij mini-Samenspel is gebruik gemaakt van emotiekaartjes. Om te bepalen over welke opvoedthema's moeders volgens de leidsters vragen of behoeften aan informatie hebben, is er bij het interview met de leidsters gebruik gemaakt van dezelfde opvoedthema's als bij de ouders. Tijdens elke bijeenkomst is minimaal één moeder gefilmd tijdens een activiteit of tijdens een vrijspel situatie.

Bij elke bijeenkomst zijn veldnotities gemaakt met betrekking tot de sfeer op de groep. Deze veldnotities dienen als raamwerk voor eventuele gaten in het onderzoek.

De data uit de interviews zijn verwerkt door middel van beschrijvende statistiek. Vervolgens zijn door middel van een inductieve methode categorieën opgesteld. Aan de hand van deze categorieën zijn de antwoorden van de moeders en de leidsters gescoord. Bij de vragen over de opvoedthema's is zowel bij de moeders als de leidsters gebruik gemaakt van een driepuntenschaal. Vervolgens is beschreven hoe de scores op de verschillende categorieën verdeeld zijn en zijn daarbij de verhalen van de moeders en de leidsters gebruikt als illustratiemateriaal.

Voor het analyseren van de observaties is gebruik gemaakt van de opvoedings-strategieën van Erickson, Sroufe en Egeland (1985), namelijk: emotionele ondersteuning, respect voor de autonomie, structureren en grenzen stellen, en informatie en uitleg geven. Met behulp van deze schalen is per moeder een globale beoordeling gegeven van de hele episode van samenspel tussen moeder en kind. Deze activiteiten duurden ongeveer tussen de vijf en tien minuten. De beoordelingen zijn met elkaar vergeleken op verschillen en overeenkomsten.

De veldnotities zijn gecategoriseerd met behulp van de twee hoofdonderdelen van mini-Samenspel, namelijk de activiteiten en de opvoedthema's. Per groep is bekeken in hoeverre de bijeenkomst conform het programma mini-Samenspel is uitgevoerd.

Resultaten

Over het algemeen noemen de moeders heel weinig problemen. De moeders ervaren tijdens de opvoeding vooral problemen met de koppigheid van hun kind. Daarnaast vormen slapen, eten en drinken, en het spelen met broertjes/zusjes en andere kinderen ook belangrijke opvoedthema's waarbij de moeders problemen ervaren.

Wanneer de moeders op zoek gaan naar informatie gaan ze voornamelijk naar familie en vrienden. Daarnaast vormen andere moeders en de overige professionals ook een belangrijke informatiebron. De moeders gaan over diverse onderwerpen op zoek naar informatie.

Bijna alle moeders die naar de bijeenkomsten van mini-Samenspel gaan voelen zich daar blij. Deze blijdschap is voor een groot deel toe te schrijven aan de sociale contacten die de moeders opdoen tijdens de bijeenkomst, daarnaast zijn ze ook blij omdat hun kind fijn speelt. De meerderheid van de moeders geeft ook aan zich trots te voelen tijdens de bijeenkomsten. Ze zijn vooral trots op hun kind en op het spelen van het kind.

De opvoedingsstrategieën van Erickson, Sroufe en Egeland (1985), worden gedeeltelijk uitgevoerd door de moeders. De meeste moeders hebben respect voor de autonomie van hun kind en geven daarnaast veel informatie en uitleg aan hun kind. De moeders zijn verdeeld in het geven van emotionele ondersteuning. Het ene deel van de moeders geeft juist veel emotionele ondersteuning terwijl andere juist weer heel weinig emotionele ondersteuning aan hun kind bieden. De moeders blijken voornamelijk moeite te hebben met structuren en grenzen stellen. Na een tijdje geven de meeste moeders toch weer gemakkelijk toe aan hun kind.

Verwijzing naar moeders aan het stuur

Volgens de leidsters hebben de moeders vooral vragen of behoeften aan informatie over de koppigheid van hun kind. Daarnaast zijn eten en drinken, slapen en grenzen stellen opvoedthema's waar de moeders behoefte aan hebben. De helft van de leidsters mist nog wel één of meerdere opvoedthema's in het praktijkboek.

De leidsters geven aan dat de richtlijnen en opvoedthema's in het praktijkboek nog niet voldoende zijn uitgewerkt. Een belangrijk argument dat hierbij wordt gegeven is dat het taalgebruik nog te moeilijk is om over te brengen op de taalzwakke moeders. Een groot deel van de leidsters geeft aan dat ze kennis, vaardigheden of iets anders mist om de bijeenkomsten goed vorm te kunnen geven. Daarnaast zouden er volgens de leidsters nog een aantal andere punten verbeterd kunnen worden, zoals extra activiteiten voor de oudere dreumesen.

Het merendeel van de leidsters geeft aan dat er niet altijd samenspel tussen ouder en kind ontstaat en dat zowel het kind als de moeders invloed hebben op het wel of niet slagen van de activiteit. Slechts een derde van de leidsters geeft aan dat de activiteiten moeder en kind voldoende uitnodigen om samen te spelen.

Op slechts twee van de vijf locaties wordt mini-Samenspel door de leidsters uitgevoerd zoals bedoeld. Op deze twee locaties wordt zowel het opvoedthema als de activiteit goed uitgevoerd. Op de overige drie locaties worden beide onderdelen niet goed of helemaal niet uitgevoerd.

Conclusie, discussie & aanbevelingen

Aan de hand van de resultaten kan geconcludeerd volgens de leidsters de moeders vragen hebben over de koppigheid van hun kind, eten en drinken, slapen en grenzen stellen. Het praktijkboek biedt de leidsters bovendien onvoldoende om de bijeenkomsten van mini-Samenspel goed vorm te kunnen geven. Volgens de leidsters zouden hiervoor nog enkele onderdelen in het praktijkboek verbeterd kunnen worden.

Door middel van het onderzoek kunnen de verschillen en overeenkomsten in de visies van de moeders en de leidsters bekeken worden. Volgens de leidsters hebben de moeders vooral veel vragen over de koppigheid van hun kind. De moeders geven dit zelf ook aan. Daarnaast benoemen zowel de moeders als de leidsters problemen met eten en drinken en slapen. De moeders benoemen daarnaast dat ze problemen ervaren bij het spelen van hun kind met broertjes en zusjes en andere kinderen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de moeders het zelf vervelender vinden wanneer hun kind ruzie maakt met een ander kind dan dat een buitenstaander dat als een probleem ervaart.

Een onderwerp dat bijna alle leidsters benoemen en de helft van de moeders, is het stellen van grenzen. Ook uit de observaties van de opvoedingsstrategieën van Erickson, Sroufe en Egeland (1985) is gebleken dat de moeders moeite hebben met structureren en het stellen van grenzen. Volgens de leidsters komt dat omdat de moeders het in hun eigen cultuur niet gewend zijn. Het zou

kunnen zijn dat zij meer moeite hebben met structureren en grenzen stellen omdat dit in hun cultuur van minder groot belang is.

Uit de interviews blijkt dat de leidsters vaker problemen zien dan dat de moeders dat zelf inzien. Mogelijk zijn de moeders minder bewust van wat niet goed verloopt tijdens de opvoeding, maar het kan ook zijn dat ze de moeders in hun cultuur niet gewend zijn hierover te praten. Dit roept vraagtekens op of empowerment, één van de doelen van Samenspel, wel bruikbaar is voor deze doelgroep.

De moeders blijken vooral graag naar mini-Samenspel te komen voor de sociale contacten die ze opdoen. Door de sociale contacten die de moeders opdoen wordt het sociaal netwerk van de moeders vergroot. Samenspel draagt zo bij om de kans op eventuele problemen in de ontwikkeling van het kind te verkleinen, het kan als een protectieve factor dienen.

Bij het opstellen van de interviews is getracht zoveel mogelijk rekening te houden met de doelgroep, taalzwakke moeders. In de praktijk bleek het door het taalprobleem toch lastig om de moeders goed te interviewen. Hierdoor is het mogelijk dat sommige antwoorden van de moeders niet representatief zijn voor hun werkelijkheid. Wellicht zou bij een volgend onderzoek met deze doelgroep gebruik gemaakt kunnen worden van een tolk.

Aanbevelingen

- Er lijkt een verschil te bestaan tussen de behoeften en de belangen van de moeders en het programma mini-Samenspel. Uit dit onderzoek blijkt dat deze moeders vooral naar de bijeenkomsten komen voor het sociale aspect in plaats van het verkrijgen van opvoedkundige tips en suggesties.
- De moeders blijken moeite te hebben met structureren en het stellen van grenzen. Hier zou mijns inziens meer op gefocust kunnen worden tijdens de bijeenkomsten.
- Één van de leidsters vertelde dat ze het niet goed zonder een allochtone leidster zou kunnen doen, gezien de cultuurverschillen tussen de autochtonen en allochtonen. Ik denk dat moeders zich hierdoor beter begrepen voelen. Daarnaast zou een allochtone leidster als tolk kunnen fungeren tijdens bijvoorbeeld de opvoedthema's, omdat er dan ook juist taalproblemen worden ervaren.
- Tot slot wil ik DaalAdvies aanraden meer intervisie te hebben met de leidsters van mini-Samenspel. Op deze manier kan meer inzicht worden verkregen in de behoeften van de moeders en de methodiek voor deze specifieke groep verder worden ontwikkeld.